

УДК 392.8(=161.2)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/38-1-16>**Євгенія БУРНОС,***orcid.org/0000-003-3070-5450*

старший викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

(Суми, Україна) *y.burnos@drl.sumdu.edu.ua*

ТРАДИЦІЙНА НАРОДНА ЇЖА В ЕТНОГРАФІЧНИХ І ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті проаналізовано стан вивчення назв українських страв і напоїв в етнографічній і лінгвістичній літературі, поданий комплексний аналіз праць, в яких порушено проблеми становлення, розвитку й функціонування українських кулінарних імен. Відзначається, що в численних історико-етнографічних джерелах назви страв досліджуються як знак і засіб самоідентифікації етносу, як відбиття особливостей національної свідомості. Наголошується на тому, що шлях до визначення людини в суспільстві лежить насамперед через пізнання власного коріння – самотурної та неповторної культури українського народу. Українська кулінарія – це той елемент народної матеріальної культури, який є найбільш стійким у часі, найбільше зберігає традиційні й навіть архаїчні риси. Зазначено, що народна кухня – це така ж спадщина українського народу, як мова, література, мистецтво, це неоціненний здобуток, яким можна пишатися, який не слід забувати. Як свідчить аналіз етнографічних і лінгвістичних розвідок, питання традиційної народної їжі, напоїв і харчові продукти були в полі зору вчених ще в XIX ст., хоча перші системні описи зазначеної галузі народної матеріальної культури опубліковані у XX ст., а особливе зацікавлення цією темою простежується в останні десятиріччя. У статті викладена історія систематизації та тематичного етнографічного узагальнення відомостей про українську народну їжу. Проаналізовано соціальні функції, тенденції розвитку їжі й харчування на сучасному етапі. Зазначено, що етнографи викладали питання народної їжі у зв'язку з різними обрядами й віруваннями українського народу. Особлива увага приділяється характеристиці праць з етнографії конкретних регіонів України. Узагальнення лінгвістичного аспекту вивчення номенів на позначення народних страв і напоїв показало, що науковці здійснили лексико-семантичний аналіз цих назв, починаючи з епохи Київської Русі до сучасності.

Ключові слова: національна кухня, національна культура, страва, харчування, приготування.

Yevheniia BURNOS,*orcid.org/0000-003-3070-5450*

Senior Lecturer at the Department of Language Training for Foreign Citizens

Sumy State University

(Sumy, Ukraine) *y.burnos@drl.sumdu.edu.ua*

TRADITIONAL NATIONAL FOOD IN ETHNOGRAPHIC AND LINGUISTIC STUDIES

The article deals with the state of studying the names of Ukrainian dishes and drinks in ethnographic and linguistic publications. It gives a comprehensive analysis of works in which the problems of formation, development and functioning of Ukrainian culinary names are raised.

In numerous historical and ethnographic sources, the names of dishes are studied as a denotation and a means of ethnos' self-identification, as a reflection of the peculiarities of national consciousness. It is emphasized that the way to define a person in society lies primarily through the knowledge of one's own roots, namely, the original and unique culture of the Ukrainian people.

Ukrainian cuisine is the element of people's material culture that is the most stable in time; it retains traditional and even archaic features at most. National cuisine is the heritage of the Ukrainian people along with language, literature and art. It is an invaluable achievement to be proud of, not to be forgotten.

The analysis of ethnographic and linguistic publications shows that traditional dishes, drinks and food were subject matters for scientific research back in the XIX century, yet the first systematic descriptions of this branch of people's material culture were published in the XX century. However, a special interest in this topic is seen in recent decades.

The article presents the history of systematization and theme-based ethnographic generalization of information about Ukrainian national food. It provides the analysis of social functions, tendencies of food and nutrition development at the present stage. It states that ethnographers covered the issues of national cuisine in connection with various rituals and beliefs of the Ukrainian people.

The article pays particular attention to the characteristics of works on ethnography of specific regions of Ukraine. The generalization of the linguistic aspect of the study of naming units denoting national dishes and drinks shows that scientists have carried out lexico-semantic analysis of these names, from the era of Kievan Rus to the present.

Key words: national cuisine, national culture, dish, food, cooking.

Постановка проблеми. Особливості національної кухні характеризують ті традиції, які з найдавніших часів і дотепер супроводжують існування сучасної людини в рамках тієї чи іншої національної культури. Лексика на позначення їжі викликає неабиякий інтерес мовознавців, оскільки вона пов'язана не лише з повсякденною потребою кожної людини, а й відбиває традиції та звичаї будь-якого народу чи етносу.

Аналіз досліджень. В етнографічних розвідках (М. Маркевич, П. Чубинський, Хв. Вовк, Л. Артюх, О. Воропай, Т. Гонтар, Р. Кобальчинська, Г. Кожоляно й інші) кулінарними досліджуються як знак і засіб самоідентифікації етносу, як відбиття особливостей національної свідомості. Лінгвістичний аспект вивчення номенів на позначення їжі розроблявся як у діахронічних дослідженнях (В. Німчук, В. Невоїт, З. Козирева, С. Яценко), так і на матеріалі українських говірок (З. Ганудель, Е. Гоца, М. Волошинова, Є. Турчин). Останнім часом з'явилися нові аспекти дослідження найменування страв у різних мовах: когнітивний, семіологічний, аксіологічний, лінгвокультурологічний, дискурсивний.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі історико-етнографічних праць, в яких порушено проблеми становлення, розвитку й функціонування українських страв і напоїв в етнографічній і лінгвістичній літературі.

Виклад основного матеріалу. Багатовікові кулінарні традиції українського народу відбиті в численних назвах страв і напоїв, серед яких є як дуже давні, так і зовсім нові, споконвічні й запозичені з інших мов. Цей прошарок лексики займає одне з провідних місць у системі лексикону за багатством і розмаїттям структурно-семантичних і граматичних форм і протягом декількох десятиліть викликає інтерес багатьох лінгвістів. Дослідження номінації, семантики явищ традиційної матеріальної та духовної культури певної нації належить до важливих завдань сучасної лінгвістики.

Українським народним харчуванням здавна цікавилися дослідники культури й побуту. Хоча до початку ХХ ст. в етнографії майже не було спеціальних узагальнювальних праць, присвячених українській народній їжі, харчуванню та напоям, однак окремі розділи етнографічних розвідок, в яких здійснено спробу дослідити це питання, з'явилися ще в середині ХІХ ст. Тут варто згадати дослідження М. Маркевича, П. Чубинського, Хв. Вовка, в яких подано не лише докладні описи й частково локальну характеристику, але й зроблено спробу етнографічної систематизації назв народних страв.

Першим систематизованим джерелом і водночас першою спробою тематичного етнографічного узагальнення про українську народну їжу є розділ книги відомого українського історика й етнографа середини ХІХ ст. М. Маркевича «Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян» (Маркевич, 1991). І хоча ці відомості здебільшого мають описовий характер, водночас вони містять і широкий перелік назв різних страв.

З етнографічних праць початку ХХ ст., присвячених питанням матеріальної культури, особливо виділяється робота Хв. Вовка «Етнографічні особливості українського народу», в якій уміщено розділ про народну їжу (Вовк, 1995). Це перша спроба типологічного аналізу української їжі, в якій, крім іншого, автор звернув увагу на локальні особливості народних страв.

Таким чином, етнографія кінця ХІХ – початку ХХ ст. залишила в спадщину лише окремі розвідки, що стосувалися проблем народної їжі. Не було жодної узагальнювальної праці, яка б спеціально викладала цю тему.

Новий етап у розвитку етнографії розпочався в останні десятиріччя ХХ ст. У цей час чимало етнографічних розвідок присвячено хлібові й хлібним виробам. Так, М. Сумцов, Л. Артюх, В. Борисенко, В. Кацалапенко, С. Творун, А. Опришко й інші схарактеризували хліб не тільки як продукт споживання, а і як один з елементів культурно-побутової традиції, як форму соціального спілкування, традиційну суспільну цінність, яка несе велике символічне навантаження в багатьох обрядових діях (весілля, поховання, родини).

Найбільше в царині вивчення української народної їжі, кулінарії у ХХ й на початку ХХІ ст. зробила знаний етнограф Л. Артюх. Вона опублікувала низку праць, в яких різноаспектно досліджено народну їжу. Ґрунтовною працею дослідниці є книга «Народне харчування», в якій описано й класифіковано як щоденну, так і святково-обрядову їжу українського селянства другої половини ХІХ – початку ХХ ст., проаналізовано її соціальні функції, показано тенденції розвитку їжі й харчування народу на сучасному етапі (Артюх, 1982). Також цікавим є матеріал Л. Артюх в етнографічному довіднику «Українська минувшина», в якому цій авторитетній дослідниці належить розділ «Українська кухня» (підрозділи – «Повсякденна їжа та напої», «Режим і сезонність харчування, харчові заборони», «Обрядова їжа») (Пономарьов, Артюх, 1993). У книзі етнограф зазначила, що традиційними способами обробки продуктів для приготування їжі були переважно варіння та тушкування, меншою мірою – печіння та смаження, пражання.

О. Воропай у книзі «Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис», що вийшла у світ 1958 р. у Мюнхені, разом із багатьма народознавчими проблемами виклав і питання народної їжі, особливо пов'язаної з різними обрядами, віруваннями населення тощо (Воропай, 2005).

Заслуговує на увагу дослідження В. Скуратівського «Русалії» (Скуратівський, 1996), в якому поряд з іншими матеріалами представлено розділи про роль хліба в обрядах і святах, а також про обрядові напої, які відбивають частину матеріальної культури Полісся, вихідцем з якого був сам дослідник. Важливо, що разом з описом самих реалій, способом їх приготування автор подає багато назв традиційного обрядового хліба й обрядових напоїв. У 2005 р. опублікована ще одна його праця «Я вас, бджоли, благословляю...» (Скуратівський, 2005), в якій значне місце відведено стародавнім українським рецептам медових страв і напоїв.

Крім етнографічних студій із загальноукраїнською тематикою, в повоєнний період опубліковано низку праць з етнографії конкретних регіонів України, найбільше з народознавства тих територій, що зберігають багато архаїки, зокрема з Карпат і Полісся. Відзначимо, зокрема, монографію Т. Гонтар «Народне харчування українців Карпат» (Гонтар, 1979), колективні монографії «Бойківщина» (Гошко, 1983), «Гуцульщина» (Гошко, 1987), «Лемківщина» (Павлюк, 2000–2002). У 2000 р. Р. Кобальчинська описала страви й пов'язані з ними звичаї та обряди, що побутують на Закарпатті (Кобальчинська, 2000). У цьому ж році вийшла книга Г. Кожолянко «Народознавство Буковини. Народна їжа українців» (Кожолянко, 2000).

Проблеми народної їжі цілком закономірно викладено в наявній етнографічній періодиці й в інших розвідках, в яких представлено особливості народної їжі різних регіонів України.

У 1993 р. надрукована монографія «Українська стародавня кухня» (1993). У ній подано рецептуру страв і напоїв, які колись готували на сучасній території Київської, Полтавської, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Херсонської областей. Однак більшість запропонованих страв і напоїв розпочинають свою історію не раніше ХХ ст.

Починаючи з 2001 р., виходить капітальна академічна «Історія української культури» в п'яти томах. Проте лише в третьому її томі – «Українська культура другої половини XVII – XVIII століть» – у розділі «Культура народного господарства» з'явилися підрозділи «Виробництво продуктів харчування, одягу й взуття»,

«Виготовлення солі й спиртних напоїв» (автор В. Борисенко), а в розділі «Традиційна побутова культура» (автор А. Пономарів) є параграф «Національна кулінарія». У другому томі представлена лише невелика розвідка «Харчування: їжа, начиння, звичаї» (автор В. Балусок) у підрозділі «Культура побуту» (2001).

Популярними стали книжки про кулінарію окремих регіонів України. Серед них – праця Ольги Франко «Практична кухня», в якій авторка подала рецептуру й загальноукраїнських, і галицьких страв. У праці широко представлена місцева номенклатура (*мучнівки, парені, молочнівки* й інше); подано «Словничок рідковживаних слів» (Франко, 1993).

Отже, як свідчить аналіз етнографічних праць, питання народної їжі, напоїв і харчових продуктів були в полі зору вчених ще в ХІХ ст., хоча перші системні описи зазначеної галузі народної матеріальної культури опубліковані у ХХ ст., а особливе зацікавлення цією темою простежується в останні десятиріччя.

Діахронічне лінгвістичне вивчення номенів на позначення їжі в східнослов'янському мовознавстві започаткував знаний російський історик мови Ф. Філін у монографії «Лексика русского литературного языка древнекиевской эпохи (по материалам летописей)», яка вийшла у світ 1949 р. (Филин, 1949).

У лінгвоукраїністиці першим цю тему порушив В. Німчук у студіях із давньоруської побутової лексики (Німчук, 1981). Під його науковим керівництвом В. Невоїт написала кандидатську дисертацію «Назви їжі та продуктів харчування в давньоруській мові». Ця праця – перше монографічне дослідження назв харчових продуктів і страв у словниковому складі давньоукраїнської мови, в якому авторка розглянула генезу аналізованої лексичної групи, розкрила джерела її формування, показала багатшаровість системи номінацій продуктів харчування в давньоукраїнський період, вивчила структурно-семантичні зв'язки зазначених номенів, простежила їхню долю в сучасних східнослов'янських мовах (Невоїт, 1986).

З. Козирева в кандидатській дисертації «Історія назв продуктів харчування та їжі в українській мові» здійснила лексико-семантичний аналіз відповідних номенів, починаючи з епохи Київської Русі до сучасності, простежила тенденції формування та розвитку досліджуваної групи з урахуванням широких хронологічних рамок матеріалу (Козирева, 1984). На основі тільки трьох староукраїнських пам'яток – літописів С. Величка, Г. Граб'янки й Самовидця – написала

дисертаційне дослідження «Розвиток семантики побутової лексики українських літописів кінця XVII – поч. XVIII ст. (назви їжі, напоїв, продуктів харчування)» О. Крижко (Крижко, 1997).

Значний внесок у вивчення давньої східнослов'янської побутової лексики зробила Г. Лукіна. Предметом окремих її розвідок були назви м'яса, продуктів і страв рослинного походження. Результатом довготривалого, глибокого лінгвістичного дослідження стала її узагальнювальна праця «Предметно-бытовая лексика древнерусского языка», в якій авторка розглянула назви їжі у взаємозв'язку з окремими групами слів інших лексичних сфер (Лукіна, 1990).

Надзвичайно важливим для відтворення історії слова є дослідження лексичного складу сучасних говорів. Зокрема, безсумнівний інтерес для істориків мови й для мовознавства загалом становить ґрунтовне вивчення тематичної групи лексики на позначення продуктів харчування, страв і напоїв. Першою спробою монографічного опрацювання цієї лексики в українських діалектах Східної Словаччини є праця З. Ганудель (Ганудель, 1980). У дисертаційному дослідженні «Назви їжі й кухонного начиння в українських говорах Карпат» Е. Гоца представила не тільки комплексний опис зазначеної групи лексики, а й підготувала до видання відповідний лінгвістичний атлас. В її монографії вперше проаналізовано цю регіональну лексику з погляду генези, способів і засобів номінації. Заслужують також на пильну увагу її дослідження окремих лексико-семантичних груп (назви хлібних виробів; назви рідких страв; назви напоїв і приправ; назви їжі, пов'язані із часом її споживання) (Гоца, 2010).

Лексика харчування в українських східнополіських говірках стала об'єктом дисертаційного дослідження Є. Турчин (Турчин, 1990). Окрім цього, мовознавець проаналізувала загальні назви їжі в говорах української мови.

Назви страв у східностепових говірках Донеччини досліджує Н. Загнітко (Загнітко, 2008). Номінації молока й молочних продуктів, страв із борошна в українських східнословобожанських говірках стали предметом розвідок М. Волоши-

нової (Волошинова, 2011). Гуцульські кулінарні назви описав С. Яценко (Яценко, 2009).

Останнім часом з'явилися нові аспекти дослідження найменування страв у різних мовах: когнітивний, семіологічний, аксіологічний, лінгвокультурологічний, дискурсивний. У роботах мовознавця А. Олянич сформульовано поняття глютонічного (від лат. *gluttonare* – «їсти, годуватися, споживати їжу») або ж гастрономічного дискурсу як особливого виду комунікації, пов'язаного зі станом харчових ресурсів і процесами їхньої обробки й споживання (Олянич, 2003). Вчений розглядає найменування страв як особливу знакову систему, що складається з досить чітко ієрархізованих знаків, які мають свою особливу лінгвістичну інтерпретацію, та як когнітивну систему, що є конгломератом ціннісних і культурних доміант народу. Вивчення когнітивного підґрунтя мотиваційних процесів у системі французьких гастрономів здійснене в дисертаційному дослідженні Я. Браницької (Браницька, 2009). Аксіологічні характеристики гастрономічного дискурсу англійської мови вивчає О. Череднікова (Череднікова, 2011).

Висновки. Отже, протягом останніх років спостерігаємо активізацію як етнографічних, так і лінгвістичних досліджень тематичної групи лексики на позначення продуктів харчування, страв і напоїв. Найбільшу увагу приділено лексико-семантичній групі на позначення загальних назв продуктів харчування, страв рослинного походження та окремих назв напоїв. Пожвавилася робота над дослідженням зазначеної лексики в українських говірках, особливо в діалектах південно-західного й північного наріччя. Розробляються нові перспективні аспекти лінгвістичної інтерпретації назв їжі й напоїв на матеріалі різних мов. Вивчення назв страв української кухні пов'язане з історико-етнографічними дослідженнями, оскільки питання про склад їжі, способи її приготування є одним із найважливіших елементів матеріальної культури, який детально зображено саме в мові. Дослідження кулінарніків виступають як сукупність певних компонентів, в яку входять смакові уявлення, кулінарні концепти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюх Л. Ф. Народне харчування українців та росіян південно-східних районів України. Київ : Наук. думка, 1982. 112 с.
2. Бойківщина : іст.-етнограф. дослідження / за ред. Ю. Г. Гошка. Київ : Наукова думка, 1983. 309 с.
3. Браницька Я. В. Гастрономіи в сучасній французькій мові : когнітивно-ономасіологічний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 «Романські мови». Київ, 2009. 19 с.
4. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. Київ : Мистецтво, 1995. 335 с.
5. Волошинова М. О. Назви молока та молочних продуктів в українських східнословобожанських говірках. *Лінгвістика* : збірник наукових праць. № 3. Част. I. Луганськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. С. 56–65.

6. Воропай О. І. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис. Київ : Велес, 2005. 528 с.
7. Ганудель З. Т. Бытовая лексика украинских говоров Восточной Словакии (названия пищи, посуды и утвари) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02 «Украинский язык». Киев, 1980. 21 с.
8. Гонтар Т. О. Народне харчування українців Карпат. Київ : Наук. думка, 1979. 137 с.
9. Гуцульщина : іст.-етнограф. дослідження / за ред. Ю. Г. Гошка. Київ : Наукова думка, 1987. 470 с.
10. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах : монографія / відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород : Гражда, 2010. 360 с.
11. Загнітко Н. Г. Загальні назви їжі в східностепових говірках. *Лінгвістичні студії* : збірник наукових праць. Випуск 17. Донецьк : ДонНУ, 2008. С. 247–251.
12. Історія української культури : у п'яти томах. Том 2 (українська культура XIII – першої половини XVII століть) / Б. Є. Патон (гол. ред.). Київ : Наукова думка, 2001. 848 с.
13. Кобальчинська Р. Р. Обрядові страви на Закарпатті та Покутті. Страви і пов'язані з ними звичаї та обряди, що побутують на Закарпатті в с. Річка Міжгірського району. *Українська родина: родинний і громадський побут* / упорядник Л. Г. Орел. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2000. С. 337–347.
14. Кожоляно Г. К. Народознавство Буковини. Народна їжа українців : навчальний посібник. Чернівці : Рута, 2000. 104 с.
15. Козырева З. Г. История названий продуктов питания и пищи в украинском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02 «Языки народов СССР (укр. язык)». Киев, 1984. 25 с.
16. Крижок О. А. Развитие семантики побутовой лексики украинских летописей конца XVII – поч. XVIII ст. (назвы їжі, напоїв, продуктів харчування) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1997. 17 с.
17. Лемківщина : іст.-етнограф. дослідження : у 2 т. / за ред. С. П. Павлюка. Львів, 2000–2002.
18. Лукина Г. Н. Предметно-бытовая лексика древнерусского языка / Ин-т русс. яз. АН СССР. Москва : Наука, 1990. 176 с.
19. Маркевич Н. А. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян. Киев : Добровольное общество любителей книги УССР, 1991. 184 с.
20. Невойт В. И. Названия пищи и продуктов питания в древнерусском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык». Киев, 1986. 23 с.
21. Німчук В. В. Давньоруська побутова лексика. *Мовознавство*. 1981. № 6. С. 30–40.
22. Олянич А. В. Гастрономический дискурс в системе массовой коммуникации (семантико-семиотические характеристики). *Массовая культура на рубеже XX–XI веков: Человек и его дискурс*. Москва : Азбуковник, 2003. С. 167–201.
23. Скурагівський В. Т. «Я вас, бджоли, благословляю...» : народознавчі матеріали. Київ : Техніка, 2005. 320 с.
24. Скурагівський В. Т. Русалії : укр. міфологія, нар. календар. Київ : Довіра, 1996. 734 с.
25. Турчин Е. Д. Лексика питания в украинских восточнополесских говорах : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02 «Украинский язык». Киев, 1990. 22 с.
26. Українська минувшина : ілюстр. етногр. довід. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Космічна та ін. Київ : Либідь, 1993. 256 с.
27. Українська стародавня кухня : довідник / упоряд. Т. Л. Шпаковська. Київ : Спалах, 1993. 238 с.
28. Филин Ф. П. Лексика русского литературного языка древнекиевской эпохи : по материалам летописей. Ленинград : Наука, 1949. 288 с.
29. Франко О. Ф. Практична кухня. Вид. 3-тє. Львів : Каменяр ; Фенікс, 1993.
30. Чередникова Е. А. Аксиологические характеристики гастрономического дискурса. *Вестник МГОУ. Серия «Лингвистика»*. 2011. № 5. С. 78–82.
31. Яценко С. А. Гуцульські кулінарні назви (на основі лексикографічних видань). *Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.* Вип. 46. Ч. II. Львів, 2009. С. 172–179.

REFERENCES

1. Artiukh L. F. (1982) Narodne kharchuvannia ukrainsiv ta rosian pivdenno-skhidnykh raioniv Ukrainy. [Folk food of Ukrainians and Russians in the south-eastern regions of Ukraine]. Kyiv: Naukova dumka, 112 p. [in Ukrainian].
2. Hoshko Yu. H. (Ed.) (1983) Boikivshchyna : ist.-etnohraf. doslidzhennia. [Boikos region: historical and ethnographic research]. Kyiv: Naukova dumka, 309 p. [in Ukrainian].
3. Branytska Ya. V. (2009) Nastronimy v suchasni frantsuzkii movi : kohnityvno-onomasiolohichnyi aspekt. [Culinary names in modern French language: cognitive and onomasiologic aspect]. Synopsis diss. Cand. Of Phil. Sciences: 10.02.05. Kyiv. 19 p. [in Ukrainian].
4. Vovk Khv. (1995) Studii z ukrainskoi etnohrafii ta antropologii. [Studies in Ukrainian ethnography and anthropology]. Kyiv: Mystetstvo, 335 p. [in Ukrainian].
5. Voloshynova M. O. (2011) Nazvy moloka ta molochnykh produktiv v ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirkakh. [Names of milk and dairy products in Ukrainian East Slobozhan dialects]. *Linhvistyka*, 3, part 1, pp. 56–65. [in Ukrainian].
6. Voropai O. (2005) Zvychai nashoho narodu : etnohrafichnyi narys. [Traditions of our people: ethnographic sketch]. Kyiv: Veles, 528 p. [in Ukrainian].
7. Hanudel Z. T. (1980) Bytovaia leksika ukrainskikh govorov Vostochnoi Slovaki (nazvaniia pishchi, posudy i utvari). [Household vocabulary of Ukrainian dialects of Eastern Slovakia (names of food, dishes and utensils)]. Synopsis diss. Cand. Of Phil. Sciences: 10.02.02. Kyiv. 21 p. [in Ukrainian].

8. Hontar T. O. (1979) *Narodne kharchuvannia ukrainsiv Karpat*. [Folk food of Ukrainians in the Carpathians]. Kyiv: Naukova dumka, 137 p. [in Ukrainian].
9. Hoshko Yu. H. (Ed.) (1987) *Hutsulshchyna: ist.-etnohraf. doslidzhennia*. [Hutsul region: historical and ethnographic research]. Kyiv: Naukova dumka, 470 p. [in Ukrainian].
10. Gotsa E. D. (2010) *Nazvy yizhi y kukhonnoho nachynnna v ukrainskykh karpatskykh hovorakh*. [Names of food and kitchen utensils in Ukrainian Carpathian dialects]. I. V. Sabadosh (ed.). Uzhhorod: Hrazhda. 360 p. [in Ukrainian].
11. Zahnitko N. H. (2008) *Zahalni nazvy yizhi v skhidnostepovykh hovirkakh*. [Common names of food in Eastern steppe dialects]. *Linhvistychni studii*, 17, pp. 247–251. [in Ukrainian].
12. Paton B. Ye. (Ed.) (2001) *Istoriia ukrainskoi kultury : u piaty tomakh*. Tom 2 (ukrainska kultura XIII – pershoi polovyny XVII stolit). [History of Ukrainian culture: in five volumes. Volume 2 (Ukrainian culture of the XIII – first half of the XVII centuries)]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
13. Kobalchynska R. (2000) *Obriadovi stravy na Zakarpatti ta Pokutti*. *Stravy i poviazani z nymy zvychai ta obriady, shcho pobutuiut na Zakarpatti v s. Richka Mizhhirskoho raionu*. [Ritual dishes in Transcarpathia and Pokut. Dishes and related customs and rituals that exist in Transcarpathia in the village Richka of the Mizhhirya district]. In L. Orel. (Book Acquisitions), *Ukrainska rodyna: rodynni i hromadskyi pobut [Ukrainian family: family and public life]* (pp. 337–347). Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Teligy [Olena Teliga Publishing House]. [in Ukrainian].
14. Kozholianko H. (2000) *Narodoznavstvo Bukovyny. Narodna yizha ukrainsiv*. [Ethnography of Bukovyna. Folk food of Ukrainians] Chernivtsi : Ruta, 104 p. [in Ukrainian].
15. Kozyreva Z. H. (1984) *Istoriia nazvaniu produktov pytanniia i pishchi v ukrainskom yazyke*. [History of the names of food and dishes in the Ukrainian language]. Synopsis diss. Cand. Of Phil. Sciences: 10.02.02. Kyiv. 25 p. [in Russian].
16. Kryzhko O. A. (1997) *Rozvytok semantyky pobutovoi leksyky ukrainskykh litopysiv kintsia VII – poch. VIII st. (nazvy yizhi, napoiv, produktiv kharchuvannia)*. [Development of semantics of household vocabulary of Ukrainian chronicles of the end of the XVII – beginning of the XVIII century (names of dishes, drinks, food)]. Synopsis diss. Cand. Of Phil. Sciences: 10.02.01. Kyiv. 17 p. [in Ukrainian].
17. Pavliuk S. P. (Ed.) (2000–2002) *Lemkivshchyna : ist.-etnohraf. doslidzhennia*. [Lemkos region: historical and ethnographic research] 2 Volumes. Lviv. [in Ukrainian].
18. Lukina H. N. (1990) *Predmetno-bytovaia leksika drevnerusskogo yazyka*. [Subject and everyday vocabulary of the Old Russian language]. Moscow: Nauka. 176 p. [in Russian].
19. Markevych N. (1991) *Obychay, poveria, kukhnia y napytky malorossyian*. [Customs, beliefs, cuisine and drinks of Little Russians]. Kyiv: Dobrovolnoe obshchestvo liubyteli knyhy USSR, 184 p. [in Russian].
20. Nevoyt V. I. (1986) *Nazvaniia pishchi i produktov pitanniia v drevnerusskom yazyke*. [Names of food and food products in the Old Russian language]. Synopsis diss. Cand. Of Phil. Sciences: 10.02.01. Kyiv. 23 p. [in Russian].
21. Nimchuk V. V. (1981) *Davnoruska pobutova leksyka*. [Ancient Russian household vocabulary]. *Movoznavstvo*, № 6, pp. 30–40. [in Russian].
22. Olianich A. V. (2003) *Hastronomicheskii diskurs v sisteme massovoy kommunikatsii (semantiko-semioticheskie kharakteristiki)*. [Gastronomic discourse in the system of mass communication (semantic and semiotic characteristics)]. In *Massovaia kultura na rubezhe XX–XI vekov: Chelovek i yego diskurs. [Popular culture at the turn of the XX–XI centuries: Man and his discourse]*. Moscow: Azbukovnik. pp.167–201. [in Russian].
23. Skurativskiy V. T. (2005) *“Ya vas, bdzholy, blahoslovlyayu...”: narodoznavchi materialy*. [“I bless you, bees...”: ethnographic materials]. Kyiv: Tekhnika. 320 p. [in Ukrainian].
24. Skurativskiy V. T. (1996) *Rusalii: ukr. mifolohiya, nar. kalendar*. [Rusalii: Ukrainian mythology, people’s calendar]. Kyiv: Dovira. 734 p. [in Ukrainian].
25. Turchyn Ye. D. (1990) *Leksika pitanniia v ukrainskikh vostochnopoleskikh govorakh*. [Nutrition vocabulary in the Ukrainian Eastern Polesia dialects]. Synopsis diss. Cand. Of Phil. Sciences: 10.02.02. Kiev. 22 p. [in Russian].
26. Ponomarov A. P., Artiukh L. F., Kosmichna T. V., et al. (Eds.) (1993) *Ukrainska mynuvshyna. Iliustr. etnohr. dovid*. [Ukrainian past. Illustrated ethnographic directory]. Kyiv: Lybid, 256 p. [in Ukrainian].
27. Shpakovska T. L. (Book Acquisitions) (1993) *Ukrainska starodavnia kukhnia: dovidnyk*. [Ukrainian ancient cuisine: reference book]. Kyiv: Spalakh. 238 p. [in Ukrainian].
28. Filin F. P. (1949) *Leksika russkogo literaturnogo yazyka drevnekiyevskoy epokhi: po materialam letopisei*. [Lexicon of the Russian literary language of the ancient Kiev era: based on the materials of the chronicles]. Leningrad: Nauka. 288 p. [in Russian].
29. Franko O. F. (1993) *Praktychna kukhnia [Practical cuisine]*. 3rd. ed. Lviv: Kamenyar; Phoenix. [in Ukrainian].
30. Cherednikova E. A. (2011) *Aksiologicheskie kharakteristiki gastronomicheskogo diskursa*. [Axiological characteristics of gastronomic discourse]. *Vestnik MGOU. Seriiia “Lingvistik”*, 5, pp. 78–82. [in Russian].
31. Yatsenko S. (2009) *Hutsulski kulinarni nazvy (na osnovi leksykohrafichnykh vydan)* [Hutsul culinary names (based on lexicographical publications)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia Philolohiia*, 46, Part II, pp. 172–179. [in Ukrainian].